

УДК 332.1.009.12

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИКА ОЦІНКИ РЕГІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Жиляєва Н.М., аспірант

Черкаський державний технологічний університет

В статье осуществлен сравнительный анализ методологических подходов к оценке конкурентоспособности регионов. Усовершенствованная методика исследования конкурентоспособности регионов Украины через обоснование факторов имеющегося экономического потенциала и социально-экономической эффективности его реализации.

Ключевые слова: конкурентоспособность региона, методологические подходы, методика оценки, факторы конкурентоспособности, интегральный индекс.

The article compares methodological approaches to evaluating of the regions' competitiveness. The technique of the regions' competitiveness research in Ukraine through the study of existing factors of economic potential and the socio-economic efficiency of its implementation has been improved.

Key words: competitiveness of the region, methodological approaches, methods of evaluation, competitive factors, the integral index.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобальних фінансово-економічних зрушень все більшої актуальності набувають питання необхідності підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи забезпечення збалансованого розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій На сучасному етапі проблемами регіональної конкурентоспроможності займаються відомі вчені – Л. Ковальська, Л. Ушвицький, В. Парахіна, Р. Фатхутдінов, Н. Калюжнова та ін. Провівши аналіз теоретичних розробок ряду авторів слід відзначити, що в дослідженнях забезпечення конкурентоспроможності регіонів не вироблено єдиного підходу, відсутня загальноприйнята методика її оцінки. Тому питання аналізу та синтезу методик оцінки регіональної конкурентоспроможності з урахуванням зарубіжного досвіду потребують подальшого розгляду з метою розробки загальноприйнятої методики оцінки конкурентоспроможності регіонів України, яку доцільно було б затвердити на рівні Міністерства економіки України.

Мета статті – порівняльний аналіз методологічних підходів та розробка авторської методики оцінки конкурентоспроможності регіонів.

Виклад основного матеріалу Розглянемо методологічні підходи до оцінки конкурентоспроможності регіонів, запропоновані вищезгаданими вченими.

Л. Ковальська конкурентоспроможність регіонів оцінює за рівнем використання конкурентних переваг, що визначається показниками природних ресурсів та стану охорони навколишнього середовища, інноваційних, людських та фінансових ресурсів; рівнем людського розвитку; рівнем зовнішньоекономічної відкритості регіону. Ці групи показників об'єднуються у вигляді нейронечіткої мережі та відповідно оцінюються. Підсумковим етапом є розрахунок інтегрального індексу конкурентоспроможності та побудова матриці за трьома групами характеристик [2]. Такий підхід дає змогу комплексно оцінити рівень конкурентоспроможності регіону, виявити сильні та слабкі сторони його розвитку.

Л. Ушвицький, В. Парахіна вважають, що конкурентоспроможність регіону можна оцінити шляхом аналізу рівня життя населення, ефективності використання ресурсів та його інвестиційної привабливості. Ефективність використання капіталу та праці справляє прямий вплив на інвестиційну привабливість регіону та формує рівень його конкурентоспроможності [4]. Вони пропонують інтегральну оцінку конкурентоспроможності регіону, склад показників якої представлений в таблиці 1.

Для характеристики конкурентного становища регіону автори пропонують побудову трьох матриць: «Рівень ефективності використання ресурсів – рівень життя»; «Рівень інвестиційної привабливості – ефективність використання ресурсів»; «Рівень інвестиційної привабливості – рівень життя», оцінка співвідношень в яких дозволяє визначити наскільки підприємці та влада піклуються про добробут населення регіону, та наскільки цілеспрямовано та ефективно використовуються регіональні ресурси.

Таблиця 1

Склад показників для визначення інтегрального рівня конкурентоспроможності регіону

I. Показники наявності та ефективності використання ресурсів регіону	II. Показники рівня життя населення регіону	III. Показники інвестиційної привабливості й активності регіону
Обсяг валового внутрішнього продукту	Забезпеченість населення житлом, інвестиції в житло	Інвестиції в основний капітал, всього
Темпи зміни обсягу валового внутрішнього продукту	Середня заробітна плата працівників	Інвестиції на 1 грош.од. валового регіонального продукту
Кількість збиткових підприємств	Рівень безробіття	Темп зростання інвестицій
Обсяг роздрібного товарообігу	Величина прожиткового мінімуму	Інвестиції на одного жителя
Експорт продукції в далеке і близьке зарубіжжя	Обсяг платних послуг для населення	Рівень політичної стабільності в регіоні
Забезпеченість регіону автомобільними дорогами з твердим покриттям	Рівень доходів населення регіону	
Наявність природних ресурсів	Частка бідного населення	
Географічне положення регіону по відношенню до зовнішньоторговельних виходів Росії	Рівень злочинності	

Інтегральний коефіцієнт конкурентоспроможності регіону пропонується розраховувати за формулою середньої геометричної:

$$K_{cn} = \sqrt[3]{K_{ep} * K_{rj} * K_{in}} \quad (1)$$

Характеристика конкурентоспроможності може бути представлена шляхом зведення воедино всіх трьох параметрів, поділяючи їх за рівнем оцінки – низька (0) або висока (1) відносно середнього по регіонах значення. Ця система оцінки стану регіону відображена в таблиці 2.

Таблиця 2

Інтегральна оцінка параметрів конкурентоспроможності

Група	Рівень життя	Ефективність використання ресурсів	Інвестиційна активність та привабливість	Характеристика групи
1	1	1	1	Високоефективний збалансований розвиток
2	0	1	1	Незбалансований розвиток
3	1	0	1	Життя та розвиток за рахунок інших
4	1	1	0	Зупинений розвиток або піклування про сьогоднішній день
5	0	0	1	Потенціальні території
6	0	1	0	Експлуатовані території
7	1	0	0	Життя за рахунок інших
8	0	0	0	Криза

Зазначена методика орієнтована на практику управління конкурентоспроможністю регіонів. Р. Фатхутдінов пропонує наступний перелік показників конкурентоспроможності регіону, розроблений з застосуванням системного, комплексного і стратегічного підходів [5].

Таблиця 3

Перелік показників конкурентоспроможності регіону та їх вагомість

Показники конкурентоспроможності регіону	Вагомість показника
Стратегічна конкурентоспроможність	
1. Витрати з усіх офіційних джерел (державний, регіональний, муніципальний бюджет та ін) в розвиток людини (освіта, культура, охорона здоров'я), % від суми всіх джерел	0,20
2. Інвестиційна активність у регіоні, % ВРП	0,15
3. Інноваційна активність (частка інноваційних підприємств за обсягом виробництва), %	0,05
4. Активність малого бізнесу (частка малих підприємств за обсягом виробництва), %	0,15
5. Ефективність використання природних та виробничих ресурсів	0,10
6. Стан навколишнього середовища в регіоні	0,10
7. Рівень політичної стабільності в країні, економічної та фінансової безпеки в регіоні	0,10
8. Індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП)	0,15
Фактична конкурентоспроможність	
9. Експорт, % ВРП	0,05
10. Питома вага (за обсягом продаж) підприємств, конкурентоспроможних на міжнародному ринку, %	0,10
11. Питома вага (за обсягом продаж) підприємств, конкурентоспроможних на національному ринку, %	0,10
12. Питома вага збиткових підприємств, %	0,05
13. ВРП на душу населення	0,15
14. Рівень безробіття в регіоні, %	0,05
15. Відношення середньої заробітної плати в регіоні до середньої заробітної плати в країні	0,05
16. Співвідношення доходів 10% найбагатших в регіоні до 10% найбідніших	0,05
17. Рівень споживання людиною матеріальних благ і послуг	0,10
18. Середня тривалість життя, років	0,10
19. Якість життя населення регіону	0,20

Ці показники не є рівнозначними, при визначенні конкурентоспроможності регіону враховується вагомість кожного з них. При визначенні стратегічної конкурентоспроможності найбільшої ваги він надає витратам в розвиток людини, фактичної – підвищенню якості життя населення.

Стратегічну або фактичну конкурентоспроможність регіону (K_{cp}) він рекомендує визначати за формулою:

$$K_{cp} = \sum_{i=1}^n a_i Y_i \quad (2)$$

де $i = 1, 2, \dots, n$ – кількість показників конкурентоспроможності регіону;

a_i – вагомість i -го показника;

Y_i – рівень i -го показника.

Якщо збільшення показника підвищує конкурентоспроможність, то

$$Y_i = \frac{P_{\phi i}}{P_{ni}} \quad (3)$$

де $P_{\phi i}$ – фактичне значення i -го показника;

P_{ni} – нормативне значення i -го показника.

Якщо збільшення показника знижує конкурентоспроможність, використовується формула:

$$Y_i = \frac{P_{ni}}{P_{\phi i}} \quad (4)$$

Н. Калюжнова для визначення конкурентоспроможності регіонів виділяє дві групи показників, перша з яких відображає підсумкові показники конкурентоспроможності (обсяг ВРП на душу населення, темп зростання ВРП, частка експорту у ВРП); друга – наявність конкурентних переваг (ресурсних, інфраструктурних, інвестиційних, інноваційних, інформаційних та інституціональних). Далі дослідниця проводить нарахування балів по кожному з факторів (показників), під час якого здійснюється стандартизація показників. Це виконується методом відносних різниць за допомогою нормування показників за формулою:

$$Y_{ij} = \frac{X_{ij} - X_{i\min}}{X_{i\max} - X_{i\min}} \quad (5)$$

де X_{ij} – значення і-го показника в j-ому регіоні;

$X_{i\min}$ – мінімальне значення і-го показника;

$X_{i\max}$ – максимальне значення і-го показника.

Інтегральний показник вона розраховує за формулою середньої арифметичної простої від показників (мікроіндексів), розрахованих на попередньому етапі [3].

І. Єресько вважає, що відображенням конкурентоспроможності регіону може стати наступна формула:

$$K = \frac{P}{C} \quad (6)$$

коли K прямує до максимуму,

де K – конкурентоспроможність;

P – корисний ефект (якість);

C – ціна отримання даного ефекту (витрати на придбання, експлуатацію, використання).

Виходячи з цієї формули, від обсягів витрат на реалізацію конкурентної переваги залежить рівень конкурентоспроможності всієї системи. А обсяг названих витрат, тобто, ціна отримання корисного ефекту від реалізації конкурентних переваг визначається наявністю і якістю інфраструктурного забезпечення [1]. Тому автор вважає, що рівень розвитку інфраструктури конкретного регіону є визначальним для оцінки його конкурентоспроможності. Таким чином, конкурентоспроможність регіону він пов'язує з ефективністю реалізації його конкурентних переваг, під якими розглядають певні цінності, притаманні регіону, що відрізняють його від інших регіонів та надають можливість для успішної конкуренції з ними.

Неоднозначність існуючих в сучасній економіці методологічних підходів до дослідження конкурентоспроможності регіонів зумовлює і множинність використовуваних аналітичних та статистичних методів її оцінки. В аналізованих методиках оцінки конкурентоспроможності використовувались наступні:

- матричний метод оцінки конкурентоспроможності;
- інтегральний метод;
- метод визначення позиції у конкуренції з точки зору стратегічного потенціалу регіону;
- метод, заснований на порівнянні з еталоном.

У зв'язку з цим необхідно визначити загальну основу методологічних підходів до оцінки конкурентоспроможності регіонів. На наш погляд, конкурентоспроможність регіонів не можуть відображати один або декілька економічних або соціальних показників мікро- чи макrorівня, а також їх співставлення з аналогічними показниками інших регіонів. Одним із методів, що дозволяє всебічно оцінювати і комплексно включати в оцінку фактори, які визначають конкурентоспроможність, а також вплив, який вони здійснюють, є індексний метод конкурентоспроможності регіонів.

Інтегральний показник конкурентоспроможності регіону не може залежати від розмірів території або чисельності населення регіону. Абсолютні показники (обсягів ресурсів, величини ВРП, та ін.) є різними в різних за розмірами територій та чисельністю населення регіонах та не дають об'єктивної оцінки їх конкурентоспроможності. Тому всі часткові показники, які включаються в розрахунок зведених індексів виражені відносними величинами – на душу населення, часткою до певної величини, ін.

Будь-який регіон може бути конкурентоспроможним тільки володіючи необхідним запасом ресурсів (факторів виробництва) та ефективно використовуючи їх в процесі господарювання, тому при виборі показників враховані ці положення.

Вибір соціально-економічних показників відповідає таким вимогам:

- достатньою мірою відображає економічний потенціал регіону;
- в достатній мірі відображає соціально-економічну ефективність реалізації потенціалу регіону з метою, що відповідає критерію конкурентоспроможності;
- є статистично доступними та містять мінімум суб'єктивної інтерпретації.

Запропонована система показників оцінки конкурентоспроможності регіонів представлена на рис. 3.

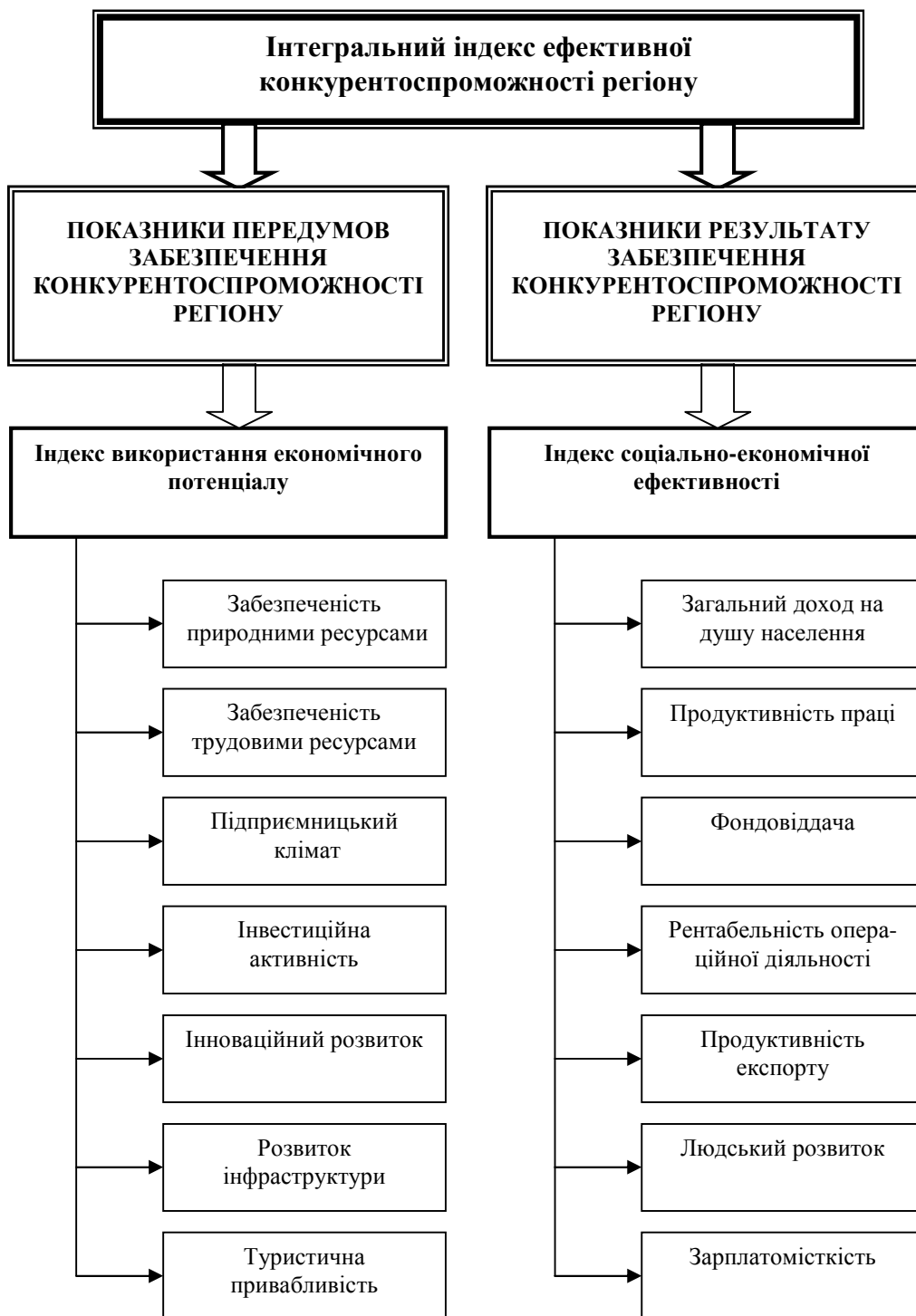

Рис. 3. Система показників оцінки конкурентоспроможності регіону

Пропонуємо алгоритм розрахунку інтегрального індексу ефективної конкурентоспроможності регіону, який включає в себе:

1) Розрахунок часткових показників рівня конкурентоспроможності регіону. Вибір показників проведений на основі аналізу сутності критерію конкурентоспроможності регіону. Система показників оцінки конкурентоспроможності регіону охоплює сторони соціального, економічного, зовнішньоекономічного, інвестиційного, інноваційного, інституційного розвитку та включає дві підсистеми індикаторів (передумов та результату), що містять у свою чергу по сім часткових показників регіонального розвитку. Визначення цих індикаторів формують основу оцінки конкурентоспроможності регіонів в цілому як з точки зору кількісної оцінки її параметрів, так і з точки зору якісної характеристики отриманих значень.

2) Стандартизацію часткових показників (P_{ij}) рівня конкурентоспроможності регіону. На цьому етапі здійснюється приведення показників до уніфікованого стану незалежно від одиниць їх виміру. На практиці застосовують різні способи стандартизації. Усі вони ґрунтуються на порівнянні емпіричних значень показника з певною величиною, якою може бути максимальне, мінімальне, середнє, еталонне значення або варіаційний розмах значення. Ми проводимо стандартизацію наступним чином:

– для показників, що збільшують конкурентоспроможність за формулою:

$$X_{ij}^{st} = \frac{X_{ij}}{X_{i \max}} \quad (7)$$

– для показників, що її зменшують:

$$X_{ij}^{st} = \frac{X_{i \min}}{X_{ij}} \quad (8)$$

де X_{ij} – значення i -го показника в j -ому регіоні;

$X_{i \min}$ – мінімальне значення i -го показника;

$X_{i \max}$ – максимальне значення i -го показника.

3) Розрахунок агрегованих показників (базових індексів) конкурентоспроможності регіону ($I_{\text{баз}}$), що здійснюється окремо за складовими потенціалу та показниками його реалізації як середньоарифметична проста:

$$I_{\text{баз}} = \frac{\sum_{i=1}^n P_{ij}}{n} \quad (9)$$

де P_{ij} – частковий показник рівня конкурентоспроможності j -го регіону;

n – кількість часткових показників, взятих для розрахунку базового індексу.

4) Розрахунок інтегрального (зведеного) індексу ефективної конкурентоспроможності регіону (I_{comp}), що включає в себе зведення двох базових індексів (використання економічного потенціалу та соціально-економічної ефективності) за формулою середньоарифметичної простої:

$$I_{\text{comp}} = \frac{\sum_{j=1}^k I_{\text{баз } j}}{k} \quad (10)$$

де $I_{\text{баз } j} - I_{\text{еpr}} I_{\text{see}}$;

k – кількість базових показників.

Важливим етапом аналізу конкурентоспроможності регіону є визначення його позиції серед інших регіонів. Пропонуємо побудову матриці позицій регіонів у відповідності з визначеними базовими показниками конкурентоспроможності та показником амплітуди відхилення досягнутих результатів від наявних можливостей шляхом порівняння в системі трьох координат. Це дозволяє порівняти положення регіонів, оцінити їх переваги та виявити фактори посилення конкурентних переваг.

Висновки. Таким чином, розроблена та апробована методика оцінки конкурентоспроможності регіону дає можливість спеціалістам доповнити існуючі прийоми комплексного аналізу сильних і слабких сторін регіону, загроз та впливу зовнішнього середовища, та виявити напрями розвитку регіональної економіки. Запропонований підхід дослідження конкурентоспроможності регіону комплексно відображає ключові фактори регіонального розвитку з позиції як кількісної оцінки її параметрів, так і якісної характеристики отриманих результатів та дозволяє визначити реальні позиції регіонів та можливості їх покращення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єресько І. Г. Формування конкурентоспроможної регіональної економіки як мета стратегічного планування комплексного розвитку регіону / І. Г. Єресько // Конкуренція. – 2006. – №6. – С. 19-25.
2. Ковальська Л. Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону та механізми її підвищення: Монографія // Луцьк: Надстир'я, 2007. – 420 с.
3. Регион на перекрестке востока и запада: глобализация и конкурентоспособность / под ред. Н.Я. Калужновой, К. Л.Лидина, А. Я. Якобсона. – М.: ТЕИС, 2003.
4. Ушвицкий Л. И., Парахина В. Н. Конкурентоспособность региона как новая реалья: сущность, методы оценки, современное состояние // Сборник научных трудов СевКазГТУ. Сер. «Экономика». 2005. – №1.
5. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 544 с.